

Др Зорица Томић
Филолошки факултет
Београд

UDK-316.774
Прегледни чланак
НВ.LVII.4.2008.
Примљен: 10. IX 2008.

УТИЦАЈ МЕДИЈА И ВАСПИТАЊЕ ЗА ДИЈАЛОГ

Појам дијалога једна је од основних категорија људске комуникације. Као модел општења који претпоставља сусрет два бића, два искуствена поља и два света, дијалог презентован у медијима, уприличен за јавну сцену, представља занимљив културолошки и комуниколошки феномен, најпре зато што медијски обликован постаје вид посредоване, а тиме и калкулисане комуникације. За разлику од дијалога који је представљао темељ најпре античког, а потом и ренесансног поимања племенитог општења орјентисаног ка заједничком стизању до истине, дијалог у медијима первертира концепт заједничности у спектакуларизован вид непомирљивог супарништва. Полазећи од класичних теорија медија, овај рад испитује значење медијски артикулисане дијалошке форме комуникације из перспективе Бурдијеове критике. У раду се указује на значај дијалога као модела комуникације који представља темељ васпитања за демократију. Апартно од изразито негативног утицаја медија, управо школски педагошко-образовни систем представља темељ на којем је операционализовање ове стратегије пожељно и могућно.

Кључне речи: дијалог, комуникација, медији, демократија, васпитање

INFLUENCE OF THE MEDIA AND EDUCATING FOR DIALOGUE

The notion of dialogue is one of fundamental categories of human communication. As a communicative model that presupposes interaction between two human beings, two experiential fields and two worlds, the dialogue presented in the media and preconditioned for public scene, is an interesting cultural and a communicative phenomenon, primarily because having been preconditioned for the media it becomes a form of indirect and pre-calculated communication. In difference to the dialogue which, in the Antique world firstly, and Renaissance later, was the foundation of the idea of noble communication oriented towards mutual search for truth, modern media dialogue perverts the concept of mutuality into a spectacle-like form of irreconcilable rivalry. Starting from the classic media theories, the paper researches the meaning of the media-dialogue form of communication accepting the perspective of Burdieu's theory. The paper stresses the importance of the dialogue as a model of communication that should be posited in the foundations of education for democracy. It is the educational system which should provide the basis for making this communicative strategy operatively desirable and possible while confronting the extremely and evidently negative influence of the media.

Keywords: dialogue, communication, media, democracy, education.

Бројна комуниколошка истраживања која су спровођена половином XX века ослањала су се на ону теоријску парадигму која комуникацију разуме као *убеђивање*, субјекте комуникације третира као *публику*, а људско понашање у крајњем исходу своди на *ставове* који, будући да су подложни промени, представљају предмет манипулативних стратегија комуникације (Томић, 2000. Појавом телевизије уочена је изузетна важност овог медија за формирање ставова, прихватање медијски обликованог вредносног система и креирање животних стилова, а тиме су посебан значај добила и питања која се односе на значајну педагошку функцију медија. Под утицајем Маклуановог “коперниканског обрта”, као и под утицајем Критичке теорије друштва, посебну пажњу изазвале су *теорије утицаја медија* (De Fleur & Ball-Rokeach, 1982). Најзначајније међу њима су означене као: *теорија катарзе*, *теорија агресивних знакова или стимулативних утицаја*, *теорија учења посматрањем* и *теорија култивације*.

Теорија катарзе, преузимајући ову кардиналну категорију из Аристотелове естетичке теорије, указује на значај који телевизијски програм, односно његов стварни и симболички садржај имају у процесу тзв. прочишћења афеката публике. Према овој теорији, наталожени бес, агресија, стрес или незадовољство које људи осећају у стварном животу, односно у својим свакодневним интерперсоналним релацијама, ослобађају се путем индиректног учествовања у гледању насиља које се приказује на телевизији. Сходно овој полазној претпоставци, *катарктичка* функција телевизије омогућава да се путем “пасивног” искушавања и посматрања насиља у медијима смањи могућност његове примене у стварном животу.

Теорија агресивних знакова или стимулативних утицаја тврди управо супротно. Према овој теорији, наиме, насиље приказано на телевизији не само да не смањује агресивност и насилничко понашање гледалаца, а посебно деце, већ га заправо повећава. Сагласно овим претпоставкама, изложеност агресивним садржајима медија изазива повећани ниво напетости и тиме имплиците провоцира агресивност прималаца поруке. Другим речима, преко својих садржаја и специфичног начина њихове перцепције, насиље на телевизији представља модел контролисаниог стимулационог одређених модуса агресивног понашања или делања.

Теорија учења посматрањем полазећи од теорије “појачавања”, према којој медији само интензивирају вредности и ставове који људи већ имају (Lazarsfeld & Merton, 1948), заправо радикализује претходну тезу. Према овој теорији, насиље у медијима повећава вероватноћу агресивног понашања публике не само зато што телевизијски приказано насиље на својеврстан начин едукује публику како да се агресивно или деструктивно понаша, већ пре свега зато што се у многим програмима насилници или агресивци

приказују у позитивном светлу, чиме уз неизбежну ауру *хероизације* постају нека врста узорних карактера. У истом смислу могло би се рећи да и различити модели понашања, говора или стила живота који се афирмишу преко телевизије, представљају специфичан модел који публика може да следи.

Теорија култивације указује на изузетан утицај медија, а посебно телевизије, на формирање слике света, а пре свега у смислу васпитања и образовања најшире публике коју превасходно чине деца и млади (Томић, 2004). Представљајући симболичку стварност у којој се највећи број деце рађа и уз коју одраста, телевизија је сагласно овој теорији најутицајнији преносник културних вредности. Бројне анализе садржаја, међутим, показују да је симболички свет телевизије у основи “зао”, будући да у њему преовлађује насиље. Утицај овако “култивисане” свести није у провоцирању насиља, већ у продуковању страха, напетости и отуђености, па се процесом култивације медијски конструкт света идентификује са реалношћу.

За разлику од критичког сагледавања телевизије које је започето фокусирањем на поменуте теоријске локусе и указало на амбивалентну природу утицаја медија, савремене теорије су, сходно владавини медијске културе и својеврсном “делиријуму комуникације” (Томић, 2008), промењеној структури јавности, појави интернета као најотвореније комуникативне сцене, фаворизовању интерактивности, као идекларативном залагању за демократске вредности, отвориле питање о реновирању дијалога у медијима, као стратешког оквира отворене и слободне комуникације.

Појам дијалога

Све чешће је у медијима присутан апел који новинари, политичари и јавни посленици упућују једни другима: *отпочнимо дијалог!* Позив на дијалог постао је својеврсни мото борбе за демократију, али исто тако и борбе за цивилизовану и култивисану јавну комуникацију. Схваћен као комуникативна парадигма отвореног демократског друштва, дијалог се структурално и суштински разликује од модуса општења карактеристичних за ауторитарна и недемократска друштва. Али без обзира на саморазумљивост овог појма у свакодневној употреби, треба указати на његове посебне карактеристике, као и на чињеницу да успех дијалога зависи од многих чинилаца.

Реч *дијалог* потиче из старогрчког језика и састављена је из две речи – *диа* и *логос*. У свом изворном значењу дијалог представља моћ пролажења кроз, пробијања између логичких, лексичких или мотивационих препрека које су конституционални елементи сваке комуникације (Томић, 2000).

Одговарајући глагол означава активност којом се у исти мах *раздире, дели, пролази кроз, распршује*.

Дијалог претпоставља постојање *Другог субјекта*, у његовом средишту је сучељавање са Другим. Полазећи од схватања које је још артикулисао Сократ, да је дијалог начин излагања филозофских мисли у говору и противговору, Платон прави дистинкцију између *дијалектике и еристике*. Дијалектика се супротставља синкретичком поимању ствари како би навела субјекте комуникације да теже разумевању говора, док еристика тежи само противречењу. Тиме је указано на феномен који је присутан не само у филозофским расправама или ученим дијалозима, већ и у свакодневној интерперсоналној комуникацији. Сходно овом тумачењу, еристика се темељи, с једне стране, на непоштовању саговорника, а с друге, на непоштовању истине. Према Платоновом мишљењу, неки разговори су само прикривени монолози, у којима оно “*раз*” бива у потпуности суспендовано. Еристичар је сагласно поменутој теоријској оријентацији заправо усамљени говорник који настоји да *затвори значења*, док их *дијалогичар отвара*.

Дијалеге, међутим, значи исто тако и *издубити, пробити зид*. У дијалогу се испољава суштина *говора* која се не састоји само у казивању, што би било пуко покретање гласних жица и произвођење звукова, већ у истинитом казивању, као и у размени идеја, мишљења и ставова са Другим.

Пошто дијалог подразумева Другог, односно саговорника, он претпоставља пут ка:

- узајамном упознавању
- самоспознаји, која се одвија из перспективе саговорника без обзира да ли се она прихвата или не прихвата
- истини

Смисао дијалога као међусобног сучељавања, сходно Платоновој концепцији, није садржан само у интересубјективном сусрету два говора, већ се формира на нивоу два субјекта од којих сваки има своју историју, и који у том сусрету настоје да заједно нађу пут који води ка заједничкој перспективи из које се сагледава Истина. Прави дијалог навео би нас да у сваком тренутку претпоставимо Другог себи самима, а истину другом човеку.

Почетак дијалога може се тумачити и као сусрет два *странца* који ступају у комуникацију из два различита искуствена корпуса која за оба субјекта представљају истовремено и дар и могућно оружје. Сав корпус знања и искуства једног субјекта је истовремено и извор привлачности, али и извор потенцијалне фрустрације за другог.

Комуниколошка наука, на трагу лингвистичких, психолошких, филозофских и социолошких теорија, интерпретира дијалог као основни вид комуникације (Томић, 2004). Сагласно претходним одређењима, стварни дијалог као сусрет два бића могућан је под условом да онај *ко говори*:

- жели да буде искрен и искључује свесну лаж
- жели да буде схваћен.

Овај други услов подразумева напор који треба учинити како би се разумела не само сопствена, већ и позиција саговорника. Претпоставка о разумевању комуникативне позиције саговорника, социјалног и психолошког контекста у којем се одвија директна комуникација, једна је од претпоставки говора као услова социјалне интеракције (Boden & Zimmermann” 1991).

Из перспективе слушаоца, дијалог се рађа из сусрета, ако онај *ко слуша*:

- пристаје да саслуша саговорника (ако не подлеже журби или нестрпљењу који га наводе да прекида саговорника)
- пристаје да разуме оно што му се говори (мора да се заинтересује за оно што му се говори и да привремено потисне у други план своја сопствена интересовања).

Комуникативни опструкти, односно баријере (Томић, 2000), који представљају конститутивне елементе сваке комуникативне ситуације, односе се и на проблем мотивације емитента и реципијента, као актера комуникативног процеса. Сагласно теорији “неспоразума”, дијалог може бити проблематичан и зато што:

- постоји онај који лаже или који не жели да разуме
- постоји онај који vara и онај који се vara у погледу онога што говори
- постоји онај који запада у заблуду оним што каже и онај који користи његову заблуду.

Иако се суштина дијалога састоји у међусобном казивању истине и у њеном преношењу другом субјекту, општење се ипак не остварује само по себи, будући да мање битни, каткада чак и ефемерни аспекти поруке или модуси њеног обликовања могу постати важнији или функционалнији од самог смисла поруке, што је, између осталог, био један од главних приговора које је Платон упућивао софистима (Тадић, 1981).

Постоје, међутим, и дијалози “глувих”, односно “паралелни дијалози”, у којима учесници не желе да чују један другог, чиме се, заправо, међусобно поричу као особе. Штавише, може се рећи да се “дијалошка форма кому-

никације” у овим случајевима инструментализује за суштински опозив дијалога.

Према неким ауторима (Levi-Valansi, E., 1979), узроци тих базичних непризнавања могу бити бројни:

- интерпретација *агона* (*надметања*) као супарништва, у којем је Други третиран као непријатељ којег треба покорити, поразити или у крајњем случају поништити као комуникативног субјекта

- друштвени и економски чиниоци, борба за опстанак, економска супарништва, конкуренција око категорије друштвеног угледа, односно репутације

- биолошки опстанак и борба на живот и смрт.

Неспорно је да се овакво поимање дијалога, као и комуникативних баријера које представљају истовремено и опструктивни и стимулативни аспект комуникације, темељи на категорији *сцене* у чијем средишту није *разумевање*, па чак ни само *надметање*, колико *победа* над противником. Тиме се, сходно теоријама контроле које представљају најзначајнију струју комуникологије, само потврђује операционална вредност Хобсове политичке и антрополошке теорије, према којој је, заштрено формулисано, сама друштвеност схваћена као сцена, а односи у њој као беспштедна борба за опстанак. Иако је Други човек увек или извор ужитка или онај који угрожава, лек за поменути комуникативну, а тиме и друштвену стратификацију формира се у оквиру различитих социјалних норми које обезбеђују стандардизоване моделе општења. Они се могу препознати кроз неколико модалитета:

- у учтивости, посебно када су у питању површни односи (иако има мишљења да је учтивост вид лицемерја, у њој је садржана макар минимална доза поштовања друге особе)

- у друштвеној правди која смирује сукобе и служи регулацији друштвених односа

- у етици, која је немогућа без љубави према ближњем.

У најопштијем смислу може се рећи да је дијалог процес стварања смисла за оба учесника. Када је у питању алгоритам, односно математика, или било која егзактна наука, претпоставља се да идеалан саговорник располаже само познавањем дефиниција. Научници не настоје да друге субјекте у комуникативном процесу очарају, не очекују од њих никакво саучесништво и у начелу их воде од онога што знају до онога што треба да науче.

Дијалог који нема за предмет научне факте представља, међутим, бојно поље у којем се други наводи на извесну перспективу. Наша реч

разговор као кованица од две речи *раз* (кроз) и *говор* указује на то да се кроз говор стиже до смисла. У дијалогу се заправо дешава сусрет два субјекта, у оквиру којег “доживљавање другог човека увек представља доживљавање једне копије мене самог, једне моје копије” (Merleau-Ponty, 1978). Према овом одређењу, дијалог представља смер необичне филијације која другог заувек претвара у мој *алтер его*. То стицање до смисла често остаје изван речи и одвија се у простору који трепери између саговорника – у ономе што се прећути, што је неискazано, у ономе што остаје у сфери невербалног.

Неки теоретичари су с правом указали на тесну везу између дијалектике и дијалога, као и на чињеницу да није случајно што су се обе категорије појавиле у старој Грчкој, у оној култури у оквиру које се позивањем на неку од *вредности*, концептуализује симболичка вредност сцене (*скене*) у своје три кардиналне форме: театар, агора – парламент и спортска арена. (Томић, 2004).

Дијалектике теџне као вештина дијалога и дискусије још код Платона означавала је уметност дискутовања на темељу питања и одговора, али истовремено и вештину поделе ствари на врсте и родове како би о њима могло да се расправља. Тако Зенон примењује дијалектичку методу полазећи од неке тезе свог противника, показујући да је она неспојива с неким другим тезама које говорник такође заступа. Примењујући “дијалектичку технику”, Зенон приморава свог саговорника да се определи између једне од своје две тезе. Већ то указује на једно од значајних открића грчког света, да језик и речи (*логои*) нису само средства за саопштавање сигурних знања и научних истина, него средство за међусобно саобраћање људи и постизање сагласности међу њима. Тамо где, међутим, постоји неко мерило, неки рачун, дискусија је излишна и ту нема места дијалектици.

Савремена комуникологија је, међутим, показала да не постоји интерперсонална комуникација која је очишћена од сметњи, односно од *буке*, најпре зато што два човека представљају два погледа на свет. Према овом одређењу, које недвосмислено ревитализује Беконову теорију “идола”, комуникација је заправо врста *игре* коју на истој страни играју два саговорника – против феномена *буке* и *забуна*, чак и против других особа које би имале користи од прекидања те комуникације. Ови саговорници нису уопште супротстављени један другом као у традиционалном поимању дијалектичке игре, они су сада у истом табору, повезани истим интересом – борбом против *буке*.

Сходно поменути одређењима, једина неспорна комуникација је она која за предмет има чисту апстракцију – математичке симболе, па отуда следи да су математика, односно природне егзактне науке, краљевство

готово савршене комуникације. Ту нема забуне, нема двосмислености, будући да је конотација дисфункционална (Томић, 2000).

Али искључити емпиријско, изузети конотативну димензију значења, значи искључити конкретизације, разликовање, мноштво других начина који детектују, откривају и интерпретирају Исто. Из те перспективе, дијалог је свакако осуђен на какофонију: процес комуникације је дуготрајна трансформација. Емпиријско се у том смислу појављује искључиво као бука, суштинска и случајна.

Италијански хуманизам, у оквиру којег су расправе представљале најважнији део животног ритуала, препородио је антички дијалог уводећи *диспутатио*, ту узвишену вештину спорења. Али како наш разум увек расправља, како је то рекао Марсилио Фићино, унутрашње стање индивидуе развија се и оспољава тек као *јавна размена мишљења*. Дијалози кватрочента који су у почетку имали политичко-етичке теме, са циљем да се помоћу говора убеди слушаоци, или савремено одсуство “дијалога” упркос невероватној “комуникативној какофонији” која обележава медијску сцену, могу бити комуникационе парадигме на којима се темеље различити типови култура.

Ако се сложимо с тезом да је хуманистичко мишљење суштински дијалогично, односно да је без отворености и трпељивости, без осећања неисцрпног плурализма ставова, да је незамислив хуманистички дијалог као пријатељски спор, онда се одсуство дијалога данас показује као својеврсан културни феномен. Штавише, може се рећи да је савремени свет, упркос заклињању у вредности слободе, индивидуализма и отворене, нецензурисане комуникације, веома далеко од ренесансног идеала који је управо у неговању дијалога поткопао средњовековну ауторитарност мишљења и схоластичку догматичност, чиме је реновирао античку традицију слободне, отворене и учене комуникације.

Ренесансно убеђење да су све људске појаве, способности и мишљења релативни, коинцидирало је с уверењем раних хуманиста о томе да је свака личност у стању да се индивидуално “дореди” и постане идеалан “универзални” човек. Процес “самообликовања” одвијао се, модерном терминологијом речено, у комуникацији и сусрету са Другима, па се може рећи да је ренесансна култура она у којој се уз поновно активирање “сцене”, односно значења јавног простора (Томић, 2004), с једне, и препоручене реторичке елеганције, с друге стране, одвија и својеврсно *одушевљење општењем*.

Да ли је могућ дијалог у медијима?

А како данас стоје ствари? Одушевљење за општењем у смислу охрабривања античког идеала *агона* уступило је пред медијском узурпаци-

јом комуникативног простора. Охрабрујући модел јавне расправе, а посебно јавног *дијалога*, који је у ери беспштедне логике конкуренције, која је можда највидљивија у сфери медија, постао форма преко које се оспољавају критеријуми нивоа гледаности, “рејтинга” и удела у “медијском колачу”, савремени телевизијски системи заправо само подржавају симболичко насиље над концептом говора као размене.

Штавише, иако се може рећи да савремени медији, доминантно оријентисани не више на репрезентовање стварности, већ пре на њено ре-креирање, и тиме обележени својеврсном “глађу за стварним” (Томић, 2008), заинтересовани за “живе дискусије”, “отворене дијалог”, или “директна сучељавања”, афирмишу концепт дијалога као комуникативну форму, намеће се питање да ли је дијалог уопште могућан у медијима, будући да медији нужно претпостављају “посредовање” (Томић, 2000).

Пјер Бурдије (Burdije, 2000) у својој студији која се бави структуралним моделима модерних медија из перспективе њихове комуникативности отвара проблем природе дискурса који се стандардизују у медијима, а посебно на телевизији. Постављајући кардинално питање да ли је, у мору ћаскања, површних разговора и паралелних исказа, на телевизији уопште могућан стварни разговор, а тиме и питање да ли се под плаштом дијалога одвија његова перманентна трансформација у једну “псеудоформу”, у његову чисту симулацију, Бурдије у основи реновира питање о могућности хуманистичког дијалога. Одређујући, међутим, телевизију као својеврсно *Нарцисово огледало*, као простор за приватне нарцисоидне егзибиције актера, у којима заправо није важно шта се говори, већ само да ли је у довољној мери сензационално, како би било конкурентно на медијском тржишту, Бурдије поставља круцијално питање: да ли је на телевизији, као најзначајнијем и најпенетрантнијем медију, уопште могућан озбиљан дијалог?

Треба свакако подсетити на чињеницу да телевизија представља и најдемократскији медиј, најпре зато што пријем информација које она емитује не захтева писменост, било какво образовање или духовну префињеност. Напротив, обавезана на стратегије стандардизације, еклектицизма и хомогенизације, телевизија као масовни медиј не само што мора да поједностављује своје садржаје, односно да симплификује дискурс, већ је због саме природе посредовања структурисана тако да рачуна са медијском динамиком и кратком формом као комуникативним модусом. Другим речима, због масовности публике, логике инстанта, краткотрајности и императива површности (Томић, 2008), дискурс који се промовише преко телевизије, мора бити једноставан, лак за памћење и још брже заборављање, баналан и сензационалистички интониран. Самим тим и разговори који

се воде у *talk-show* емисијама, посебно у онима које се директно емитују, морају бити поједностављени, без икакве озбиљне аргументације (будући да за њу нема времена) и разумљиви свима који их прате. Већ и ових неколико напомена представљају увод у срж проблема које је Бурдије прецизно дефинисао. Према његовом мишљењу, “дијалoшка форма” на телевизији представља својеврсни *contradictio in adjecto*, и то из следећих разлога:

1. На Телевизији је константно присутна *невидљива цензура*, најпре зато што је тема унапред наметнута, услови комуникације су такође унапред постављени, а незаобилазно је и временско ограничење које је карактеристично за ту медијску форму. Према његовом мишљењу, ТВ представља опасну форму симболичког насиља, која се пре свега инструментализује преко форме *омнибус* вести (вести намењене свима) чији је основни циљ стварање сагласности, а никако развијање критичке свести. Моћ телевизије очитује се и стварном монополу над образовањем умова великог дела популације.

2. Телевизија представља *приказивање кроз приказивање*, она намеће драматизацију као комуникативни код, чиме, парадоксално, више скрива него што открива. У лову за *несвакидашњим*, у перманентној потрази за *ексклузивном новошћу (scoop)*, одвија се продуковање *стварносног ефекта* којим се на специфичан начин изводи социјална конструкција стварности. Она, пак, за узврат производи ефекте друштвене мобилизације (или демобилизације), чиме се показује да упркос императиву објективности, непристрасности и политичке коректности телевизија постаје “неограничени господар приступа у свет друштвеног и политичког постојања” (Бурдије, 2000).

3. Свет ТВ новинара је подељени свет, пун сукоба, конкуренције, непријатељства. Пошто се конкуренција успоставља и међу медијима који су изложени истим ограничењима, она завршава у хомогенизацији. У трци да буду први, медији се баве истим и често безначајним темама, или безличним људима. Посредством категорије нивоа гледаности, комерцијална логика се намеће пољу укупне културне продукције и медијски посредоване друштвене комуникације као једино мерило вредности.

4. Хитност или *fast thinking* једно је од кључних обележја телевизије, које због фактора брзине резултира резоновањем и говором у оквиру општих места, баналности и очекиваности. Комуникација коју обезбеђују савремене стратегије информисања је тренутна, зато што је у ствари и нема, па према Бурдијеовом мишљењу, она постаје привидна. Уместо да мисао буде субверзивна и да демонтира општа места, мисао на телевизији управо ради супротно, показујући драматично одустајање од критичког резоновања.

5. На телевизији се воде истински лажне и лажно истините расправе. Свет сталних гостију или препознатљивих ТВ лица функционише по принципу логике сталног међусобног подржавања, па стварног дијалога заправо и нема. У овим инсценацијама, посебно је важна улога водитеља који са унапред припремљеним питањима и очекиваним током разговора у ствари уопште и не слуша саговорнике. Узимајући на себе улогу гласноговорника публике, водитељ често прекида паметно излагање неког госта да би га симплификовао, убрзао или интерпретирао публици. Састав гостију у студију је битан зато што треба да пружи слику демократски изабране медијске опције, која у својој површној безобалности у студио доводи псеудовеличине.

6. Телевизија као средство масовне комуникације има мало аутономије, најпре због тржишне организације медија који је профилишу као сервисно комерцијалну (Томић, 2008). На тај начин се може сагледати прелазак с политике културног деловања (комерцијалне телевизије немају обавезу развоја образовних програма) ка програмима обележеним спонтанистичком демагогијом. Тако се уместо програма у којима се негује правилан говор, цивилизовано општење, као и уважавање саговорника, уместо вредности стручног (критичког) одмеравања и сучељавања аргумената поводом неке релевантне теме, све подређује логици разговора као симулакрума. У својој потрази за “садржајима”, сходно комуникабилности штампаних медија који у духу популистичког додворавања објављују “писма читалаца”, савремена телевизија отвара “јавну сцену” не критичком резонувању, већ опсервацијама просечних.

Сагласно овој критичкој перспективи, у ери медијске културе, уколико стваралац “своје производе више намењује тржишту широке продукције (такви су есејисти, писци-новинари, романијери конформисти), утолико је наклоњенији колаборацији са спољним моћима, државом, црквом, партијом и, данас, новинарством и телевизијом, као и подвргавању њиховим захтевима или њиховим поруцима” (Burdije, 2000, 84). Отуда медији нису средство васпитавања за дијалог, а тиме ни за демократске принципе, већ управо супротно, представљају средство софистициране манипулације.

Бурдијеова критика телевизије, упркос опасности да буде етикетирана као неоконзервативистичка доктрина која се опире изазовима технопрогреса у чијем су средишту модерни медији, указала је на функционално одсуство стварног дијалога у медијима. Ако се овим опсервацијама дода и доминантно нарцистичка основа савремене културе, што је својевремено детектовао Лаш (Томић, 2008), у којој је тако хваљени индивидуализам

либералне демократије склизнуо у крајњу фазу “персонализма”, онда морамо дати Бурдијеу за право.

Штавише, може се рећи да својеврсна инсценија “сучељавања” која се одвија у медијима намењена развијању “навијачких” страсти публице позване да се определи и “заузме страну”, функционализује дијалошку форму комуникације, не за неговање просветитељског *creda* и вредности аргументације “ученог дијалога”, већ управо супротно, за фаворизовање вештине медијског наступа учесника, који се центрира око њиховог планираног сукоба. Тако се показује да немогућност дијалога у медијима, уместо вредности цивилизованог општења, чији један аспект представља заинтересовано слушање, а тиме и признавање Другог као Субјекта комуникације, продукује такве комуникативне обрасце који се не темеље на стварној и аргументованој размени информација, знања, ставова или искустава, већ на структурисаној борби за добијање сагласности. На тај начин се, уместо парадигме цивилизованог општења, дијалог уприличен за телевизијску презентацију первертира у модел комуникације којим се даје легитимитет узурпацији јавне сцене од стране вештијег, безобзирнијег или мање софистицираног учесника.

Циљ телевизије, међутим, требало би да буде другачији: она би морала, управо охрабрујући стварни дијалог, да ради на побољшању образовања публице чији би циљ био подизање нивоа рецепције. Циљ описмењавања није само у томе да човек научивши да чита, пише и рачуна буде добар радник, већ да буде одговоран грађанин како би могао да разуме законе и да брани своја права.

Борба против критеријума нивоа гледаности у име демократије могућна је и неопходна. Једини проблем је у томе што логика капитала, којој су подређени савремени медији, не рачуна превасходно са концептом демократије, већ са стратегијама конкуренције као организационим принципом савремених комуникативних система.

Отуда је и васпитање за демократију један од најважнијих стратешких задатака модерних и отворених друштава. У том процесу, посебно у ери обележеној фасцинацијом хипертехнолошким прогресом који се доминантно испољава у домену комуникационих система, у којој се упркос императиву општења све мање остварује концепт заједништва (*communa*), улога школа и образовања за демократију је од изузетног значаја. Охрабрујући директну, отворену и слободну комуникацију, у оквиру образовног система реновира се потенцијал за дијалог, и тиме снажи концептуална и искуствена основа за онај поглед на свет у којем Други није извор фрустрације, већ извор свег богатства различитости.

Литература

- Boden, D. & Zimmermann, D. (1991). *Talk&Social Structure: Studies in Ethnomethodology and conversation Analysis*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Бурдије, П., (2000). *Нарцисово огледало*, Београд, ЦЛИО.
- De Fleur, M. L. & Ball-Rokeach, S. J. (1982). *Theories of Mass Communication*, New York: McKey.
- Lasarsfeld, P. F. - Merton, R. K. (1948). *Mass Communication, Popular Taste and Organised Social Action*, in L. Bryson, *The Communication of Ideas*, New York, Harper.
- Леви-Валанси, Е.А. (1989). *Феноменологија дијалога*, III програм, лето-јесен
- Merleau-Ponty, M. (1978). *La reception d'autrui et la dialogue*, LA PROSE DU MONDE, Paris.
- Тодић, Ј. (1995). *Реторика - Увод у вештину беседништва*, Београд, Филип Вишњић.
- Томић, З. (2000). *Комуникологија*, Београд, Филолошки факултет.
- Томић, З. (2004). *Комуникација и јавност*, Београд, Чигоја штампа.
- Томић, З. (2008).). *News Age*, Београд, *Службени гласник*.